

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának javaslata a gyűlöletbeszéd elleni fellépésre

A véleménynyilvánítás szabadsága minden demokratikus társadalomban kiemelt fontosságú alapjog. E jog kiteljesedésének elkerülhetetlen „mellékhatásaként” jelent meg a magyar társadalomban – számos egyéb tényező együtt hatásaként – a különféle csoportokat sértő, kirekesztő, gyűlöletkeltő beszéd mód, közkeletű kifejezéssel élve a „gyűlöletbeszéd”. Anélkül, hogy e jelenség társadalmi-szociológiai-szociálpszichológiai vetületeire kitérnénk, megállapítható, hogy a rendszerváltás óta eltelt közel tizennyolc év alatt a magyar közéletnek nem sikerült „kitermelnie” a gyűlöletkeltő megnyilvánulások ellenszerét. Ma, 2008-ban megállapíthatjuk, hogy nem alakult ki egy olyan társadalmi diskurzus és normarendszer, amelyben a szélsőséges, előítéletes, gyűlöletkeltő megnyilvánulásokat elfogadhatatlanként minősítené a mértékadó többségi közbeszéd. Országos hírműsorokban láthatunk, mértékadónak tartott napilapokban rendszeresen olvashatunk olyan közléseket, véleményeket, „híreket”, amelyek méltóságukban sértik, felháborítják az érintett kisebbségi csoportokat, de a többségi társadalom emberi jogok iránt elkötelezett rétegeit is.

A gyűlöletbeszéd elleni jogi fellépésre irányuló – sorra kudarcot valló – kezdeményezések pedig mintha további tápot adnának a gyűlöletkeltésre, hiszen mára szinte minden potenciális jogsértő számára nyilvánvalóvá vált a határ a jogilag megengedett és meg nem engedhető megnyilvánulások között. A jelenség egyre jobban elharapózik, és egyre egyértelműbbé teszi a jogi fellépés szükségességét. Az Alkotmánybíróság előtt sorra elbuknak az e célt szolgáló tervezetek a gyűlöletbeszéd elleni büntetőjogi illetve polgári jogi fellépés tárgyában. A tervezetek célja mindenképpen támogatandó, konkrét megvalósításuk módja azonban – tekintettel a területre vonatkozó alkotmányossági mércék rendkívüli komplexitására – már eleve kétségesse tette, hogy kiállják-e az alkotmányosság próbáját.

Álláspontunk szerint a gyűlöletbeszéd elleni fellépést nem egy új, kifejezetten e célra kialakított szabályozás keretei között lenne a lecélszerűbb megoldani, hanem egy már működő, alkotmányossági aggályokat fel nem vető jogintézmény hatókörének kiterjesztése lenne a legmegfelelőbb megoldás.

A „gyűlöletbeszéd” fogalmi körébe sorolható megnyilvánulások tág értelemben az adott csoport, illetve tagjainak emberi méltóságát sértik. Az Alkotmány, a vállalt nemzetközi kötelezettségek és a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény rendelkezései mellett az emberi méltósághoz fűződő jog megkülönböztetés nélküli érvényesülésére vonatkozó legfontosabb jogszabály a hatályos jog értelmében az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.). Álláspontunk szerint e törvény rendelkezései – korlátozott körben ugyan, – de lehetőséget adnak a gyűlöletbeszédde szembeni fellépésre is. E lehetőségek kiszélesítése – azaz az Ebktv. rendelkezéseinek megfelelő módosítása – alkalmas és alkotmányos megoldás lehet a méltóságot sértő megnyilvánulások elleni fellépésre.

A törvény 7.§ értelmében az egyenlő bánásmód követelményének megsértését jelenti „a közvetlen hátrányos megkülönböztetés, a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás, a jogellenes elkülönítés, a megtorlás, valamint az ezekre adott utasítás.”

A gyűlöletbeszéd elleni fellépés szempontjából kulcsfontosságú fogalmak a zaklatás és – másodszorban – az egyenlő bánásmódot sértő magatartásformákra adott utasítás. Az Ebktv. 10. § (1) bekezdése értelmében „zaklatásnak minősül az az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek a 8. §-ban meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegyenítő vagy támadó környezet kialakítása.”

A zaklatás tehát minden olyan – verbális vagy nonverbális – magatartást magában foglal, amely sérti az emberi méltóságot, és alkalmas arra, hogy a társadalmi környezetet az adott tulajdonságokkal rendelkező személyek csoportja ellen hangolja. A jogi reakciót igénylő „gyűlöletbeszéd”-szerű megnyilvánulásokat pedig éppen a fenti vonások jellemzik: az Ebktv. fent idézett rendelkezésében rögzített szintet el nem érő nyilatkozatok jogi úton történő szankcionálása nem szükséges, sőt nem is feltétlenül alkotmányos. Az egyenlő bánásmódot sértő magatar-

tásformákra adott utasítás pedig – szűk körben, és másodlagosan – de szintén szerepet kaphat a gyűlöletbeszéd elleni fellépésben.

A „gyűlöletbeszéd” jellemzője, hogy rendszerint bizonyos tulajdonságokkal rendelkező csoportok ellen irányul, azaz személyek pontosan meg nem határozható körét érinti. Az egyenlő bánásmód sérelmének ilyen eseteire ad eljárásjogi megoldást az Ebktv. 20. §-ban szabályozott közérdekű igényérvényesítés.

E törvényi rendelkezés értelmében „ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése vagy annak közvetlen veszélye olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés vagy annak közvetlen veszélye személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti,” az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt bíróság előtt személyiségi jogi pert, valamint munkaügyi pert indíthat az ügyész, az Egyenlő Bánásmód Hatóság, valamint a társadalmi és érdek-képviselői szervezet. A (2) bekezdés értelmében a társadalmi és érdek-képviselői szervezet az (1) bekezdésben meghatározott feltételek teljesülése esetén az Egyenlő Bánásmód Hatóság előtt is eljárást indíthat.

Azaz a hatályos törvényszöveg a gyűlöletbeszéd mindazon – a zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás fogalmi körébe vonható – válfajaival szembeni közérdekű fellépésre alkalmas, amelyeket törvény hatálya alá tartozó szereplők követnek el. Gyakorlati problémát jelent azonban ezzel kapcsolatosan az, hogy a törvény személyi hatálya csupán a tág értelemben vett közszférára, és a magánszférára törvényben meghatározott szűk körére terjed ki.¹ A hatályos szabályozás még elviekben is kizárólag a pártok által megvalósított gyűlöletbeszéd esetén nyújt megoldást, a gyakorlatban azonban ez sem érvényesül. A gyűlöletbeszéd pedig – tipikusan sajtótermékek útján, illetve különféle rendezvényeken, gyűléseken – valósul meg. *Azaz szükséges lenne az Ebktv. módosítása a tekintetben, hogy amennyiben a zaklatás vagy hátrányos megkülönböztetésre adott utasítás a személyiség lényeges vonásával összefüggésben személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb körét érinti, a törvény személyi hatálya a magánszféra további szereplőire, nevezetesen a különböző sajtótermékekre, írott és elektronikus médiára, az internetre, valamint a bejelentett és „spontán” rendezvények, utcai megmozdulások résztvevőire is terjedjen ki.* E megoldás új jogintézmények bevezetése, illetve a magyar jogban régen meghonosodott jogintézmények logikájának áttörése nélkül egységes, koherens jogalkalmazást tenne lehetővé, és – megítélésünk szerint – nem sértene az Alkotmánybíróság által felállított követelményeket sem.

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosához számos beadvány, panasz érkezik a

gyűlöletkeltő, kirekesztő tartalmú sajtótermékekkel szemben. Kiterjedt sajtófigyelésünk során gyakran hivatalból is észlelünk ilyen eseteket. Számos olyan ügygel találkozunk, amelyekben a fenti értelemben vett közérdekű igényérvényesítés lenne indokolt. Szükséges lenne tehát az Ebktv. módosítása útján az ügyész, a hatóság és a társadalmi és érdek-képviselői szervek mellett az országgyűlési biztosokat is – a feladatkörüket érintő ügyekben – felruházni a közérdekű igényérvényesítés jogával.

Az általunk javasolt két módosítás tehát a klasszikus jogági kódexek érintetlenül hagyásával egyszerre jelentene hatékony és alkotmányos megoldást a gyűlöletbeszéd problémakörére.

Budapest, 2008. augusztus 26.

Dr. Kállai Ernő

¹ 4. § Az egyenlő bánásmód követelményét

- a) a magyar állam,
- b) a helyi és kisebbségi önkormányzatok, ezek szervei,
- c) a hatósági jogkört gyakorló szervezetek,
- d) a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek,
- e) a közalapítványok, a köztisztviselők,
- f) a közszolgáltatást végző szervezetek,
- g) a közoktatási és a felsőoktatási intézmények (a továbbiakban együtt: oktatási intézmény),
- h) a szociális, gyermekvédelmi gondoskodást, valamint gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó személyek és intézmények,
- i) a muzeális intézmények, a könyvtárak, a közművelődési intézmények,
- j) az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárak, a magánnyugdíj-pénztárak,
- k) az egészségügyi ellátást nyújtó szolgáltatók,
- l) a pártok, valamint
- m) az a)-l) pontok alá nem tartozó költségvetési szervek jogviszonyaik létesítése során, jogviszonyaikban, eljárásaik és intézkedéseik során (a továbbiakban együtt: jogviszony) kötelesek megtartani.

5. § Az egyenlő bánásmód követelményét a 4. §-ban foglaltakon túl az adott jogviszony tekintetében köteles megtartani,

- a) aki előre meg nem határozott személyek számára szerződés kötésére ajánlatot tesz vagy ajánlattételre felhív,
- b) aki az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségekben szolgáltatást nyújt vagy árut forgalmaz,
- c) az állami támogatás felhasználása során létrejövő jogviszonyai tekintetében az állami támogatásban részesülő egyéni vállalkozó, jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet az állami támogatás igénybevételeitől kezdődően mindaddig, amíg az állami támogatás felhasználását az arra jogosult szerv a rá vonatkozó szabályok szerint ellenőrizheti, valamint
- d) a munkáltató a foglalkoztatási jogviszony, az utasításadásra jogosult személy a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok tekintetében.